

Микола Михальченко

СТРАТЕГІЧНИЙ КУРС УКРАЇНИ: МІЖ СЦИЛЛОЮ І ХАРИБДОЮ

У статті розглянуто складну проблему самовизначення України і визначення стратегії і тактики країни в теперішній ситуації. Пропонуються різні моделі внутрішньополітичного і зовнішньополітичного курсу.

Ключові слова: Україна, стратегічний курс, держава

Mikhailchenko M. The strategic course of Ukraine: between Scylla and Charybdis. *Complex problem of Ukraine self-determination and determination of strategies and tactics of the country in the present situation is considered in the article. The different models of domestic and foreign policy are offered.*

Keywords: Ukraine, strategic policy, the state.

Світова система безпеки, яка багато разів була під загрозою падіння, зазнала краху в лютому 2014 року. Багато аналітиків і політиків говорили, що Потєдамські угоди, принципи ООН, Гельсінські угоди і т.д. вичерпують себе з переходом до однополюсного світу. Але кінцево цю систему розвалила Росія в прагненні повернути собі статус імперії. ООН можна розпускати, як це в свій час зробили з Лігою Націй, тому що ООН в теперішній функції не може розв'язувати конфлікти через деструктивну позицію Росії, члена Ради Безпеки ООН.

Що таке Сцилла і Харибда для стратегічного курсу України? Це зовнішні загрози і внутрішня нестабільність. Обидва фактори несуть загрозу державності, є факторами сприяння краху цінностей існування української громадянської нації. Україна легковажно повірила в сучасну систему міжнародної безпеки, забувши, що у неї під боком є країна, яка, за висловом Бісмарка, ніколи не виконувала договори. Цю традицію вона зберігає з часів Золотої Орди,

чий правила успадкувала, оскільки усі північно-східні князівства були її улусами, але не Україна, яка перебувала в складі Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтського (повна назва). Є цивілізаційні тренди, які держава не може подолати, особливо коли не бажає. Але спочатку проаналізуємо «Харибду» – внутрішню нестабільність.

1. Колабораційна, зрадницька політика більшої частини ПАРТІЇ РЕГІОНІВ і КПУ підштовхнула сепаратистські настрої в Східній і Південній Україні, закінчилася державною зрадою Президента, ряду урядових чиновників, депутатів Верховної Ради, не говорячи вже про менш дрібні фігури. І з цим треба розбиратися згідно з законами України.

2. Злодійська, корумпована влада ПАРТІЇ РЕГІОНІВ повністю пограбувала державу та її населення, обманула своїх виборців. Але при цьому варто враховувати «римський синдром», коли раби у Давньому Римі захищали рабовласників.

3. Майдан – це повстання мас, які зрозуміли, що на їхню думку не зважають, їх не чують і вони не мають впливу на владу, яка їх грабує.

4. Розвалювалася цілеспрямовано армія, але розбудовувалися репресивні органи, щоб гнобити народ, та це не врятувало режим від краху. Коли народ повстав, репресивні антинародні органи розпалися.

5. Були зроблені поспішні, необережні кроки після перемоги Майдану в законодавстві, кадрах, у внутрішній політиці, що підштовхнуло внутрішню нестабільність. Революції завжди поспішають, але революційні заходи у мирному житті не завжди ефективні.

6. Для збереження цілісності і майбутнього України варто змиритися з втратою Криму (тимчасово). Розвал Росії, як усіх колоніальних імперій, неминучий, тоді розвинена, цілісна Україна поверне собі Крим.

7. «П'ята колона» в Україні перейшла в пряму атаку на незалежність України і є складовою частиною внутрішніх і зовнішніх антиукраїнських сил агресії. Ідеться не тільки про політичні сили та їх лідерів, а більш широкий соціальний феномен: це і про-російські, комуністичні настрої частини населення.

«Сцилла» для сучасної України. Зовнішньополітичні суперечливі виклики.

1. Головна небезпека щодо реалізації стратегічного курсу на розбудову демократичної, правової держави походить від Росії як агресивної, загарбницької держави, керівництво якої підтримує, на жаль, переважаюча кількість її населення. І треба забути міфологеми, що це «братня країна», що існує єдиний «русский мир». «Брати-росіяни» будуть з великим задоволенням стріляти в «братів-українців» як «пролетарі-німці» в «пролетарів СРСР» під час Другої світової війни.

Головна мета керівництва Росії – це не допустити зближення України з ЄС і НАТО, тримати нашу країну під повним контролем. Захоплення Криму – це лише перший задалегідь запланований крок Росії. Доказ цього, що за декілька місяців до анексії півострова Держдума Росії почала розробляти законодавство щодо приєднання пізніше захоплених Криму і Севастополя до складу Росії. Проводилися Росією навчання в західних округах, ЗМІ Росії попереджали, що після Олімпіади стосовно України почнеться щось «жахливе».

Усім відомий вислів, що без України Росія не поверне собі статусу імперії. Це розуміють усі: Україна, Захід і, тим більше, Росія. Тому тиск Росії на Україну буде постійним і жорстоким. Так, сьогодні не вдалося задавити, залякати, окупувати, але попереду складні часи. Вільна Україна – це виклик імперській політиці Росії.

2. Ми зближаємося з ЄС. Але ЄС не монолітний. Німеччина і Франція вже раз заблокували вступ України до НАТО на «замовлення» путінського режиму під час Будапештського саміту НАТО. Зараз вони ставлять свої економічні зв'язки з Росією вище ідей європейської солідарності і гальмують введення економічних санкцій у повному обсязі. Чехія іде в річищі дій Німеччини. Болгарія зайняла проросійську позицію і фактично підтримала дії Росії в Криму. Ще декілька країн ЄС підтримують позицію Німеччини. Тому чекати швидкого вступу до НАТО не варто. Хоча в перспективі таку можливість не варто відкидати. Відхід Меркель з політики буде цьому сприяти.

3. Співробітництво зі США. За Обама буде в цьому плані більше проукраїнської риторики, ніж реальної допомоги. Але й

зараз варто запропонувати своєрідну програму ленд-лізу для України в умовах розгортання сепаратизму і зовнішньої агресії. Взяти на тимчасове використання «Стінгери», сучасну стрілецьку і протитанкову зброю і т.д. Тим більше, що склади США переповнені. Коли оберуть наступного – республіканського президента, реальної допомоги від США буде більше.

4. Китай. Займає вичікувальну позицію в складній ситуації щодо України.

а) Нарешті збулися його надії, щоб Росія вступила в конфлікт із Заходом, який міг би виступити природним союзником Росії у китайсько-російському конфлікті.

б) Китай у цьому випадку сповідує конфуціанську традицію, коли тигр лежить на горі і спостерігає за боротьбою двох хижаків у долині. Коли вони виснажать один одного, він може спуститися з гори і загризти обох. У крайньому разі – виснаженого переможця.

Він буде по черзі демагогічно підтримувати кожну зі сторін – Росію або Захід, чекаючи їх взаємного виснаження. А поки він утримується від голосування в Раді Безпеки ООН і на Асамблеї ООН. І першою жертвою експансії Китаю стане Росія, яка має тривалу історію територіальних конфліктів з цією державою.

5. Санкції Заходу, особливо ЄС, не будуть вирішальним фактором, хоча і завдадуть шкоди Росії. Будувати стратегічний курс, покладаючись на них, неможливо. Вони швидкоминучі. Головне – показати, що Україна цінує західну солідарність, але боротися за незалежність слід самим.

6. Якщо розглядати «кримське питання» в глобальній перспективі, то варто бачити, що кожен негативний фактор має і позитивний бік. Покладений край облудливим міфам про «слов'янську єдність», «про дружбу братніх – російського і українського народів» і т.д. Дві регіональні цивілізації – українська і російська – усе більше розходяться. Одна прямує в ЄС, інша – в Азію. І Росія усе більше буде виявляти свою монголо-татарську «азійську» підступність.

Росія ще раз показала, що її агресивна сутність не змінилася. Спроби Л.Гумільова замаскувати цю агресивність якоюсь «пасіонарністю» Росії – це теж міф. У той же час частина населення Росії не підтримує курс на війну з Україною.

7. Розбудова власного ядерного потенціалу України – можлива з технічного боку, але вразлива з політичного і економічного. Не в інтересах України ставати Північною Кореєю.

Україні треба розробляти реальний курс на інтеграцію з ЄС, вступ в Євроатлантичну Співдружність. Усе інше – це блукання манівцями. Це реалізувати буде складно, тому що частина населення перебуває під впливом застарілих ідеологем і психологем. Але дорогу подолає той, хто вперто іде вперед.

У розробці стратегічного курсу України відіграє свою пізнавальну роль політична наука. На жаль, довіра до неї була підірвана тим, що вона тривалий час перебуває під тиском догм марксизму-ленінізму, а звільнившись від нього, частково піддалася тиску пізнавальної «моди»: постмодернізм, неореалізм, ірраціоналізм і т.д. Тобто, те позитивне, що було наявне в марксизмі, не було розвинене, а «розбавлене» другорядними, іноді помилковими пізнавальними підходами. Плюралізм у пізнанні перетворився в пізнавальний анархізм і волонтаризм. Часто кожний дослідник пропонував свої комплікативні підходи. Раціоналізм у політичному пізнанні тимчасово відступив на другий план, а не був розвинений.

На початку ХХІ століття на Заході почався рух за повернення до методологічного плюралізму якісних досліджень, орієнтованих на вивчення реальних суспільних проблем, а не блукання в понятійних дискусіях і штучних схемах. Тобто, більшість суспільствознавців визнали, що науковці повинні зайняти чітку пізнавальну позицію і аналізувати реальні держави, реальну політику, реальні інтереси і цінності. Такий своєрідний революційний поворот до реальності стимулювався і тим, що держави перестали давати кошти на суспільну науку, заплющивши очі на її результативність. А корпорації фінансували тільки ті проекти і програми, які давали практичний результат. Тому дослідні установи, університети швидко переорієнтувалися, почали фінансувати дослідження, які могли дати результат: ідеологічний, політичний, пізнавальний, прогностичний, який був би корисний державі, бізнесу, науковим співтовариствам, міжнародним організаціям і т.д.

Така ситуація не залишилася непоміченою і в пострадянських країнах, зокрема, в Україні. Держава, як головний замовник суспільствознавчих досліджень, теж почала не просто «давати гроші»

на науку, а і замовляти напрями досліджень, формувати державні замовлення за програмами. Це не зовсім подобається науковцям, які звикли бути в творчому пошуку за своєю волею. Але не схоже, що держава змінить свою політику підтримки науки. А бізнес і політика фінансують лише політтехнологів.

Одним із питань, яке Українська держава, прямо або опосередковано, замовляє політологам, є: наскільки змінилася світова геополітика? Особливо державу і громадянське суспільство цікавлять питання: розпочалася «холодна війна» між Заходом і Росією чи ні? Чи зможе світ зупинити Росію в неоімперських прагненнях? Як у цих умовах діяти Україні?

В останні роки непропорційно в економічній, технологічній і військовій могутності зростає роль Росії у світі. Керівництво Росії переграло Захід у так званій політиці «перезавантаження». Захід легковажно вважав, що включив Росію в свою орбіту. Керівництво ж Росії, розуміючи, що Захід не піде на ядерне протистояння, враховуючи його значну залежність від енергоресурсів Росії, стрімко пішло на конфронтацію, розширюючи свою зону впливу за рахунок сусідів. Імперська політика Росії знову яскраво проявилася, хоча і в нових формах.

Американська і європейська дипломатія і НАТО виявилися не готові до цього. Тут винними були і політичні аналітики, і державні діячі Заходу, які не належним чином оцінили ситуацію у світі і політику керівництва Росії, переоцінили особисті стосунки з В. Путіним. Особливо те, що він не має стратегічного мислення і керується тактичним мисленням, не прораховуючи довгострокову перспективу. Наприклад, США може дозволити короточасний програш в Сирії, в Україні, але, спираючись на вищу економічну і військову потужність, усе ж переможе, особливо враховуючи, що територія США не зачіпається в цих конфліктах.

Крім того, американські аналітики звикли використовувати парадигму однополюсного світу, вчасно не вловивши, що світ рухається до багатополосності. Вже постав могутній Китай, зростає політична і економічна вага ЄС, Індії, Японії. Вплив Росії на світові події теж зріс, незважаючи на те, що Росія примножує кількість своїх ворогів. Але зі своєї «кочки» вона може багато в чому нашкодити світовій безпеці, зокрема своїм сусідам.

Кількість викликів у світі множиться, і США, разом з НАТО, не встигають на них реагувати. Мало мати могутність, треба вміти нею користуватися. Якраз ситуація навколо України покаже, чи вміє сьогодні США використовувати свою могутність, що залежить від мудрості керівництва США. Ф. Рузвельти народжується рідко. Обама в свій час не оцінив, що Путін дивиться на світ через призму «холодної війни», і не розуміє багатоманітності сучасного світу.

Не пройшло й чверті століття, як політичні науки змушені переходити в нову методологічну систему. За ці двадцять п'ять років хтось з правомірних марксистів ставав постмодерністом, неореалістом, ірраціоналістом, постмодерністом і т.д. Але звично повторювали в працях і дискусіях сталінські ідеологеми про «братні народи», «слов'янську єдність», «вічну дружбу України і Росії» тощо. Ми про це вже говорили. Але не сказали, що «межичасся» методологічних питань закінчується.

Ігноруючи факти, як у Древній Русі князі-брати вбивали один одного, як Меншиков за наказом Петра I знищив Батурин разом з мешканцями, про різню Росіян між собою, з українцями під час громадянської війни 1917–1921 рр., не можна тлумачити історію і політику. Згадували батальйон «Нахтічаль» і дивізію «СС Галичина», а забували про те, що понад 2 млн громадян РРФСР перейшли на бік Гітлера і воювали на його боці в формуваннях Власова, Краснова та інших. І дочекалися, коли Росія вторглася в Україну, копіюючи методи Гітлера, а усі російські ЗМІ і влада кричать на увесь світ, що усі українці фашисти і ріжуть росіян.

Так, чи не час у політичній науці розставити пізнавальні акценти: що таке національні і державні інтереси і що з цього випливає, що таке інформація і дезінформація, що таке рівноправне партнерство і що таке агресія, анексія і т.д. Чим же реально відрізняються українська і російська регіональні цивілізації в етнічному, політичному, економічному, соціокультурному аспектах? А не поширювати фальшиві ідеологеми про існування примарного «русского мира» і про його захисника – Росію. Сьогодні події показали, хто союзник, а хто ворог України. І кожен науковий заклад, кожний науковець повинен визначитися, на чиєму він боці і на кого працює. Або мовчати, сповідуючи ідеологію «моя хата скраю», і тим допомагати ворогам України.

Між іншим, це стосується і релігієзнавців. Вони повинні чітко показати, за чиїх солдат моляться священники Московського патріархату: за російських чи українських. Під час війни церкви відстоюють інтереси свого народу. А Патріарх Московський повністю підтримує Путіна і російську агресію і захоплює українські храми в Криму.

Після Другої світової війни Карл Ясперс написав знамениту книгу «Німецька провина». Він відстоював дуже не популярну тезу, що невинних у розв'язанні Другої світової війни і в злочинах проти людства у Німеччині не було, за винятком тих, хто був у концтаборах. Навіть приховані антифашисти (а інших у Німеччині не було) винні в тому, що будь-якими методами не зупинили Гітлера і його поплічників.

І не чесно прикриватися словами, що є інша – антипутінська Росія. За соціологічними даними центру ім. Левади 90% росіян схвалюють захоплення Криму, а 75% росіян підтримують вторгнення в Україну. Подивіться на список підписантів з середовища інтелігенції на підтримку путінської загарбницької політики. Більшість з них – так звані «друзі України», яким безстроково необхідно заборонити в'їзд на нашу країну. На війні як на війні.

Багато років деякі політологи та й інші суспільствознавці попереджали – в країні діє могутня «п'ята колона». Ніхто їх не слухав. І тепер вона діє. Ми маємо на увазі не тільки тих, хто бігає з прапорами ворожої держави. (Хоча ні одна суверенна держава не дозволила б цей ворожий факт). А й тих науковців і політиків, хто під час війни закликає до референдумів про федералізацію, коли в унітарній державі немає суб'єктів федералізації. Невже наші науковці не розуміють різницю між самоуправлінням і федералізацією? На цьому незнанні паразитують сепаратисти і авантюристи.

Варто знову порушити одне методологічне питання. Формаційний аналіз, один з декількох у політичній, філософській, історичній та інших суспільних науках. Він має свої сильні і слабкі сторони. Сильні, коли застосовується для Європи. Слабкі сторони починають проявлятися, коли він застосовується до інших регіонів світу. Або в глобальному масштабі. Поряд з іншими методологічними підходами він доцільний для аналізу подій в Україні, якщо його не абсолютизувати. Але він починає давати збої, якщо аналізувати євроазійську

Росію, Китай або Японію. Знову повернемося до епохи експансії монголо-татарів.

Наприклад, майже усі монголи повернулися до Монголії та Китаю після походу на Захід. На землях Центральної Азії, Півдня і Східної Європи залишились, в основному, татари. Але Східна Європа, в тому числі більша частина постдавньоруських князівств, сприйняли самодержавну політичну систему, де хан, цар є самодержавцем, як Богом дарований спадок. Тут збіглися політичне самодержавство і релігійне православ'я. Тому так міцно тримаються до цього часу такого підходу разом влада і церква в Росії. Більшовики зробили велику помилку у церковній політиці, відкинувши цей «союз». Але під час Другої світової війни вони повернули союз влади і церкви під контролем церкви з боку держави і каральних органів. Сьогоднішня Росія цей союз зміцнює, перетворивши РПЦ в ідеологічний орган агресивної держави.

Тому Українська держава повинна враховувати це і провести своєрідну «націоналізацію» української гілки РПЦ. Пуста риторика «про невтручання у справи церкви» не доцільна, коли РПЦ офіційно підтримала агресію проти України. Є великий європейський досвід регуляції державою церковних справ, наприклад, створення англіканської церкви. Та і Петро I дав приклад, відмінивши патріархат, коли останній став заважати робити реформи.

У політичній науці виробилася точка зору, що, фактично, політологи поділилися на три гільдії: політологів – учених, політтехнологів і політичних пропагандистів. З цим можна погодитися. При цьому розквітають дві останні, а політична наука на другому плані. Чому так сталося? Тому, що політтехнологи і політпропагандисти займаються реальною політикою (реал-політик), а науковці зловживають історичними, абстрактними міркуваннями, які політичній практиці не завжди потрібні.

Отже, до цього часу політична наука не вирішила завдання, яке ще ставили на з'їздах КПРС: про єдність теорії і практики або хоча б наближення теорії до практики. Виходячи з цього, стоїть проблема підвищення практичної значимості наших досліджень, дисертаційних робіт. В Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України стала регулярною прак-

тика підготовки доповідей органам влади. Але, на жаль, останні не прислуховуються до точки зору науковців.

А дарма. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень (нам відомо, що і Інститут соціології), наприклад, попереджали владу ще в 2012 році, що в суспільстві стрімко зростають соціальна напруженість, протестні настрої. Ця інформація безпосередньо доносилася до В. Януковича. Але його «команда професіоналів» (питання: в чому) не сприймала цю інформацію. І отримала результат – форму народного повстання.

Сьогодні бути «політично нейтральним ученим» – велика розкіш. Хоча в суспільній науці такі поодинокі приклади є. Польський дослідник Татаркевич під час Другої світової війни у Львові писав книгу «Про щастя», не звертаючи увагу на реальні події. І що, розв'язав він цю проблему? Щастя у світі стало більше? Мабуть, ні.

Учений суспільствознавець може бути безпартійним, але не аполітичним. В останньому випадку політика «достане» його. Тому сьогодні учені-суспільствознавці повинні реально переглянути свої позиції з точки зору інтересів держави щодо співпраць з країною – агресором, врахувати, що українська і російська регіональні цивілізації конкуруючі і усе більше розходяться за цінностями способу життя, проведення політики, розбудови політичної системи і т.д. І не треба маскувати це розходження міфами про «дружбу народів», а агресію, експансію Росії маскувати химерною «пасіонарністю», формуванням «русского мира» і т.д.

У ХХІ столітті ця «пасіонарність» показала знову обличчя загарбника щодо до Грузії і України. Росії вдалося захопити Абхазію і Південну Осетію, прикрившись формально їх «незалежністю» від Грузії, а фактично – здійснивши їх анексію. Результат невтішний. Обидва регіони з квітучих перетворилися в депресивні і занепадають.

Але головною метою імперіалістичної агресії Росії залишалася Україна. Після невдалої спроби використати компрадорський режим Януковича щодо інтеграції України в Європейський Союз Росія перейшла до військового вирішення «українського питання». Вважалося, що таким шляхом Росія зможе захопити Південну, Східну, Центральну і Північну Україну. Тим більше, що українсь-

ку армію і органи держбезпеки очолювали громадяни Росії, які їх цілеспрямовано розвалювали. Правоохоронна система України перебувала під контролем агентів Кремля або «п'ятої колони». Тільки народне повстання в Україні не дозволило здійснитися цьому сценарію. Росії довелося обмежитися захопленням Криму.

Крім того, Росія не чекала такої бурхливої проукраїнської реакції на агресію в Україні з боку ООН і усього світу. Навіть традиційні друзі В. Путіна – лідери Німеччини і Франції були змушені підтримати Україну.

Але здобувши Крим – Росія назавжди втратила Україну. Почався процес бурхливого розходження регіональних цивілізацій – української і російської. Перша попрямувала в об'єднану Європу. Друга почала шукати своє майбутнє в Азії. В той же час це майбутнє не певне. І ось чому.

По-перше. У Заході розвіюються надії на успішну співпрацю з Росією, які почали формуватися під час правління М. Горбачова і Б. Єльцина. Путін показав, що він орієнтований на інші стратегії – поновлення імперського статусу Росії і на традиційну боротьбу Росії з «загниваючим» Заходом. Європейські цінності начебто неприйнятні для євразійської Росії, Росії самодержавної, авторитарної.

По-друге. Китай не бажав союзу Росії з Заходом і НАТО, які б стали природними союзниками Росії під час китайсько-російського конфлікту. І ось мрії китайців здійснилися, Російська Федерація вступила в конфлікт з Заходом через вторгнення Росії в Україну. Тепер 138-мільйонна Росія один на один з 1 млрд 300-мільйонним Китаєм, чий економічний потенціал значно могутніший, ніж у Росії. А військовий перевищить у найближчі роки.

По-третє. Колишні республіки СРСР, які стали незалежними, думають, хто з них стане черговим об'єктом нападу Росії. Про це думають і колишні постсоціалістичні країни. Над проблемою прямого зіткнення з Росією роздумує і НАТО. Отже, «холодна війна» між Росією і Заходом стала реальністю.

Матеріальною базою відновлення економічної і фінансової могутності Росії стали не технологічні прориви, не продуктивність праці, а природні ресурси: нафта, газ, золото, алюміній і т.д. – вони зросли в ціні багато разів. За рахунок цього Росія зміцніла. Крім

того, В. Путін фактично ліквідував федералізм. Він поділив Росію на округи і призначив там своїх керівників. Тепер області, республіки, краї часто не мають прямого виходу на Москву, а лише на представників президента в округах. Будь-яке невдоволення переводиться на «намісників Путіна», а президент тільки править, як цар, жорстокою рукою через своїх намісників.

У цій складній ситуації реалізація стратегічного курсу України може бути довготривалою, складною політичною дією. Але на цю дію йти потрібно.